

Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση

Τόμ. 1 (2008)

6ο Συνέδριο ΕΤΠΕ «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση»

Διδακτική Αξιοποίηση του Διαδικτύου για τη Συγγραφή θεατρικού Κειμένου στο Μάθημα της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού

Πολυ Χατζημανωλάκη, Γιώργος Τσιρίγκας, Γιώργος Κοντοστέργιος, Μαρία Κασιμάτη, Αναστασία Ζιάτα, Δέσποινα Σιώκη, Φαίη Κεφάλα

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χατζημανωλάκη Π., Τσιρίγκας Γ., Κοντοστέργιος Γ., Κασιμάτη Μ., Ζιάτα Α., Σιώκη Δ., & Κεφάλα Φ. (2026). Διδακτική Αξιοποίηση του Διαδικτύου για τη Συγγραφή θεατρικού Κειμένου στο Μάθημα της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού. *Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση*, 1, 089–094. ανακτήθηκε από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/9547>

Διδακτική Αξιοποίηση του Διαδικτύου για τη Συγγραφή Θεατρικού Κειμένου στο Μάθημα της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού

Πόλυ Χατζημανωλάκη¹, Γιώργος Τσιρίγκας², Γιώργος Κοντοστέργιος,
Μαρία Κασιμάτη, Αναστασία Ζιάτα, Δέσποινα Σιώκη, Φαίη Κεφάλα

Εκπαιδευτήρια Γείτονα

¹Γραμματεία Εκπαιδευτικής Έρευνας, Εκπαιδευτηρίων Γείτονα

²Διευθυντής Δημοτικού, Εκπαιδευτηρίων Γείτονα

Βάση Αττικής, 16602, Ελλάδα

phat@geitonas-school.gr, gtsi@geitonas-school.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Παρουσιάζεται μια πρόταση διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού μέσω διαδικτύου. Δίδεται έμφαση στην ενσωμάτωση των ΤΠΕ στο Δημοτικό όπου εκτός από τους γνωστικούς στόχους, απαιτείται και η ανάπτυξη βουλητικών και συναισθηματικών καθώς και η καλλιέργεια πιο σύνθετων «γραμματισμών» πέραν αυτών της χρήσης εργαλείων. Η πρόταση στηρίζεται στην ενεργή βιωματική προσέγγιση και στοχεύει στη συγγραφή θεατρικού κειμένου με θέμα τη ζωή της Μπομπουλίνας. Η επιλογή ενός συμβατικού θέματος εμπλουτίζεται από την προσέγγιση των στάσεων και των νοοτροπιών της εποχής μέσω των μαθηματικών. Παρουσιάζονται τα εργαλεία της διερεύνησης, η μέθοδος, η υλοποίηση και ο ρόλος των διδασκόντων.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Διδασκαλία μέσω διαδικτύου, Ενεργή βιωματική προσέγγιση, Συγγραφή θεατρικού κειμένου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παιδαγωγική αξιοποίηση των ηλεκτρονικών υπολογιστών ανανεώνει το ενδιαφέρον της εκπαιδευτικής κοινότητας για συζητήσεις και γόνιμους προβληματισμούς. Στον αντίποδα της ευφρόσυνας υποδοχής πολύμορφου διδακτικού υλικού (Ράπτη et al, 2003) και τολμηρών πειραματισμών τάξεων (Κιούσης, 2008) σε διαρκή σύνδεση με το διαδίκτυο, βρίσκεται συχνά η άρνηση και η δυσπιστία των εκπαιδευτικών απέναντι στον υπολογιστή – εκμαυλιστή – διαμεσολαβητή σε αμφίβολες, κάποιες φορές, πηγές πληροφόρησης και επικοινωνίας.

Η διδασκαλία μέσω διαδικτύου, έχοντας εξασφαλίσει την ασφαλή πλοήγηση του μαθητή ως θεμελιώδη προϋπόθεση, πρέπει να δημιουργήσει μηχανισμούς δόμησης της γνώσης και οργάνωσης της πληροφορίας που να του επιτρέπουν να μετασχηματίζει δημιουργικά τα νεοεισερχόμενα στοιχεία (Πακουμάτου, 2000, Repoussi, 2001). Σε αυτή την κατεύθυνση εγγράφεται και ο γόνιμος διάλογος που έχει ανοίξει στην εκπαιδευτική κοινότητα με την κατάθεση «καλών πρακτικών» στις εκπαιδευτικές διαδικτυακές πύλες (e-yliko, e-paideia, protouniia.org κ.α). Η ανάρτηση σχεδίων μαθημάτων και προτάσεων ρητής παιδαγωγικής κυρίως για το Γυμνάσιο και την παρουσίαση των εργαλείων διερεύ-

νησης συμβάλει στην επεξεργασία παρόμοιων σεναρίων στις αίθουσες διδασκαλίας. Πια το Δημοτικό όμως, όπου εκτός από την επίτευξη των γνωστικών στόχων δίδεται έμφαση και στην καλλιέργεια βουλευτικών και συναισθηματικών στάσεων που να υποστηρίζουν τη μάθηση, δεν έχει ακόμα δημιουργηθεί μια ανάλογη παράδοση. Κάθε τέτοια προσπάθεια πρέπει να πάρει υπ' όψη της την καλλιέργεια δεξιοτήτων που δεν περιορίζονται μόνο στην αποτελεσματική χρήση εργαλείων, όπως οι Η/Υ και ότι αυτό συνεπάγεται (διαδραστική χρήση γλωσσών, συμβόλων και κειμένων, γνώση και διαχείριση πληροφορίας) αλλά και πιο σύνθετων «γραμματισμών» που θα επιτρέπουν στο μαθητή να αλληλεπιδρά σε ετερογενείς ομάδες αλλά και να μπορεί να δρα αυτόνομα (European Parliament, 2006)

Σχολική Ιστορία, ΤΠΕ και ενεργητική βιοματική προσέγγιση

Στο πνεύμα της «καλής πρακτικής» που αναφέραμε, θα παρουσιάσουμε μια διδακτική προσέγγιση του μαθήματος της ιστορίας της Στ' Δημοτικού. Η διδασκαλία έγινε σε οκτώ τμήματα της Στ' Δημοτικού των Εκπαιδευτηρίων Γείτονα, σε σύνολο 174 μαθητών, με χρήση του διαδικτύου. Η πρόταση βασίζεται στην ενεργητική βιοματική στάση στη μάθηση (Πακουμάτου, 2000), δηλαδή:

- α) στην αναγνώριση προσωπικού νοήματος στην αναζήτηση της γνώσης
- β) στη δημιουργία μετα- γνώσης και αυθεντικών καταστάσεων επικοινωνίας, συνήθως με την παραγωγή ενός κειμένου διαθέσιμου σε τρίτους.

Το θέμα ήταν προετοιμασία για την κήρυξη την Επανάσταση του 1821 στα νησιά και η μετέπειτα πορεία της Επανάστασης, εστιάζοντας στη δράση μιας επώνυμης ηρωίδας, της Λασκαρίνας Μπουμπουλίνας. Το μετα-κείμενο ήταν το κείμενο μιας θεατρικής παράστασης με θέμα τη ζωή της. Το πρόγραμμα συνεχίστηκε με την προετοιμασία της παράστασης και το ανέβασμα του έργου στις Σπέτσες, έξω από το σπίτι της Μπουμπουλίνας.

Η αξιοποίηση του θεάτρου σαν μέσο διδασκαλίας είναι πια μια διακριτή τάση στην επιστημονική κοινότητα (Γιαννούλη et al., 2006). Η δραματοποίηση αφηγηματικών κειμένων αποτελεί συστατικό στοιχείο της θεατρικής παιδείας στα νέα ΔΕΠΠΣ (Μπουγιακάκος et al. 2007) όπου μάλιστα οι μαθητές της Ε' και Στ' Δημοτικού καλούνται να μετατρέπουν αφηγηματικά κείμενα σε δραματικά. Το ενδιαφέρον στη δική μας περίπτωση ήταν ότι ενεργοποιήθηκαν και οι δύο άξονες της ενεργητικής βιοματικής προσέγγισης. Η θεατρική παράσταση σαν ένα σύνολο από κείμενο – δραματοποίηση των διαλόγων, κατανομή ρόλων, σκηνικές οδηγίες, μουσική και κοστούμια διαπέρασε τη διερεύνηση, καθορίζοντας τα ερωτήματα και προσανατολίζοντας την έρευνα των παιδιών. Διαπιστώθηκε, επιβεβαιώνοντας τις αρχές της ανακαλυπτικής μάθησης (Bruner, 1960) ότι αρκετές φορές, οι υποθέσεις που διαμορφώθηκαν μεταβλήθηκαν, από την εμφάνιση ασυνεπειών και αντιφατικών ενδείξεων για τη σύνταξη των διαλόγων και την ενδυματολογική έρευνα.

Η επιλογή της μελέτης ενός συγκεκριμένου προσώπου για την εστίαση της διερεύνησης στην Ιστορία, εκ πρώτης όψεως, δεν είναι σύστοιχη με τη σύγχρονη ιστοριογραφική έρευνα, η οποία προτείνει την μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τα γεγονότα στις κοινωνικές δομές, τις συμπεριφορές ή τις νοοτροπίες

και τη μετάβαση από το πρόσωπο στα πρόσωπα, καθώς ο ανώνυμος δράστης της ιστορίας θεωρήθηκε ότι παραγνωρίστηκε προς χάριν των επωνύμων (Ρεπούση, 2007). Ο λόγος που εστίασαμε σε μια συγκεκριμένη προσωπικότητα, ήταν εκτός από της εύκολη πρόσβαση σε πληροφορίες για αυτό στο διαδίκτυο, η δυνατότητα που παρείχε η ιχνηλασία σε μια βιογραφία στην απεικόνιση και νοηματοδότηση της έρευνας. Οι ενότητες δράσης αντιστοιχούσαν με φυσικό τρόπο σε θεατρικές πράξεις ή επεισόδια. Ωστόσο, το ενδιαφέρον μας στράφηκε και σε στάσεις και νοοτροπίες της εποχής και δεν παραλείψαμε να επιχειρήσουμε και την ανασύνθεση και άλλων πλευρών της κοινωνικής ζωής.

Αυτό έγινε με διάφορους τρόπους όπως για παράδειγμα φέρνοντας σε πέρας μικρής κλίμακας «αναλογιστικές» μελέτες για το κόστος της ναυπήγησης ενός πλοίου τότε και σήμερα και τη δικαιολόγηση της συμμετοχής με ποσοστά στην ιδιοκτησία πολλών πλοίων εφ' όσον δεν υπήρχαν τότε ασφάλιστρα. Έτσι, έστω και σε ένα επί μέρους ζήτημα, τα παιδιά ανέπτυξαν τον κριτικό μαθηματικό εγγραμματισμό, που (Frankenstein, 1994), συντελεί στην καλύτερη εκτίμηση των κινήτρων και των επιλογών σε αποφάσεις πολιτικής σημασίας. Τέτοια απόφαση, στο πρίσμα της νοοτροπίας της εποχής εκείνης, ήταν η ανιδιοτελής και εξ ολοκλήρου συμμετοχή της Μπουμπουλίνας στη ναυπήγηση τριών πολεμικών πλοίων στην υπηρεσία της Επανάστασης.

Επίσης, σημαντικό ρόλο έπαιξε και η μελέτη της συμπεριφοράς των προσώπων για τις ανάγκες της δραματοποίησης. Τα στοιχεία που διαμόρφωσαν το ρόλο δηλαδή η συμπεριφορά, το ήθος το ύφος και ιδιοσυγκρασία ήταν τα κλειδιά της κατανόησης και του περιβάλλοντος, της νοοτροπίας και των γεγονότων της εποχής. Για παράδειγμα η σύγκριση Βαλιδέ Χανούμ η Μπας Χανούμ και Μπουμπουλίνας έγινε κάτω από το πρίσμα αυτών των αλληλεξαρτήσεων (θέση της γυναίκας στην κοινωνία, μεταβαλλόμενες πολιτικές συνθήκες στην Οθωμανική αυτοκρατορία, μετριοπάθεια, συναίσθηση των μελλοντικών κινδύνων, εμπιστοσύνη και ιερότητα της υπόσχεσης.)

Μεθοδολογία - υλοποίηση

Η στρατηγική της διερεύνησης ήταν καθοδηγούμενη, καθώς οι διδάσκοντες είχαν επιλέξει εξ αρχής τους δικτυακούς τόπους στους οποίους θα γίνει η πλοήγηση και είχαν διατυπώσει εκ των προτέρων τα ερωτήματα του θέματος. Οι στόχοι του προγράμματος και οι φάσεις στις οποίες θα γινόταν η ανάπτυξη, είχαν ανακοινωθεί στους μαθητές από την αρχή. Δεν δόθηκε δηλαδή στους μαθητές η δυνατότητα ελεγχόμενης αναζήτησης στοιχείων, κάτι που σκοπεύουμε να σχεδιάσουμε στο μέλλον σε άλλου είδους δραστηριότητες με μικρότερη αλληλουχία σταδίων, ώστε να γίνει εφικτή η διαχείριση του «παραδοτέου» ενός τόσο μεγάλου αριθμού μαθητών. (174 μαθητές σε 8 τμήματα). Η φύση των ερωτήσεων ήταν τέτοια που στόχος ήταν η κατανόηση των κειμενικών στοιχείων και η απάντηση σε κλειστές ερωτήσεις. Οι επιλεγμένοι δικτυακοί τόποι είχαν συγκεντρωθεί «στα αγαπημένα μου». Το μάθημα ήταν οργανωμένο σε δύο μεγάλες ενότητες:

Α' Ενότητα (Προετοιμασία της Επανάστασης – 4 σκηνές)

Βιογραφικά στοιχεία: Γέννηση της Μπουμπουλίνας στη φυλακή, συμμετοχή της

Μπουμπουλίνας στην προετοιμασία της μεγάλης Επανάστασης.

Περιοσέουσα ατμόσφαιρα έρευνα σε: Επαναστατικά κινήματα, Ορλωφικά, Ρωσοτουρκικός πόλεμος, Θούριος του Ρήγα, Συνθήκη Κιουτσούκ – Καϊναρτζή, ναυτική δύναμη των Ελλήνων, Μεγάλη Αικατερίνη, Φιλική Εταιρεία.

Δογματικά στοιχεία – Σκηές: Η γέννηση της Μπουμπουλίνας στη φυλακή/Η συνάντηση της Μπουμπουλίνας με το Ρώσο Πρόεσβη/Η συνάντηση της Μπουμπουλίνας με τη Βαλιδέ Χανούμ/Μύηση της Μπουμπουλίνας στη Φιλική Εταιρεία.

Β' Ενότητα (Επανάσταση του 1821 – 4 σκηές)

Βιογραφικά στοιχεία: Δράση της Μπουμπουλίνας κατά την Επανάσταση

Περιοσέουσα ατμόσφαιρα έρευνα σε: Κήρυξη της Επανάστασης στα νησιά, συμμετοχή της Μπουμπουλίνας σε επαναστατικά γεγονότα, πολιορκίες Ναυπλίου, Άργους, Μονεμβασιάς, Νεωκάστρου, άλωση της Τριπολιτσάς,

Σκηές Κήρυξη της Επανάστασης στις Σπέτσες/Θάνατος του Γιάννου Γιάννουζα, του γιου της Μπουμπουλίνας/Η άλωση της Τριπολιτσάς και ο ρόλος της Μπουμπουλίνας/Τα παιδιά τιμούν τη Μπουμπουλίνα. Ο αριθμός των σκηών ήταν ίσος με τον αριθμό των τμημάτων.

Γ' Ενότητα – ενδυματολογική έρευνα

Οι μαθητές έχουν καταλήξει στα πρόσωπα του έργου, τα τοποθετούν στην εποχή και αναζητούν αναλογίες στην ενδυματολογική εμφάνιση, χρησιμοποιώντας γνωστές εικαστικές απεικονίσεις ανωνύμων και γνωστών προσώπων της εποχής. Αφετηρία του μαθήματος ήταν το εργαστήριο της πληροφορικής.

Πρώτη φάση: εργαστήριο πληροφορικής (έρευνα, οργανωμένη συγκέντρωση πληροφοριών). Σε κάθε ενότητα είναι γνωστό το θέμα, και δίδονται οι διευθύνσεις των δικτυακών τόπων που αντιστοιχούν στην ενότητα. Τα παιδιά γνωρίζουν ότι συγκεντρώνουν πληροφορίες και καλούνται να διαβάσουν τα κείμενα και να απαντήσουν σε διατυπωμένα εκ των προτέρων τα ερωτήματα σε διαδραστικό φυλλάδιο με καλά δομημένες – περίπου κλειστού τύπου – ερωτήσεις¹. Παρά το ότι η γνωστική πρόκληση από τέτοιου είδους αναζήτηση είναι χαμηλή, τα κείμενα δεν περιέχουν αμφισημίες ούτε πολύπλοκα νοήματα, εν τούτοις η αναγνωστική ικανότητα του μαθητή οξύνεται και βαθμιαία μαθαίνει να τεκμηριώνει τη γνώση του σε κειμενικά στοιχεία (Σκορδούλης, 2004). Οι μαθητές συνειδητοποιούν ότι η έρευνα επιταχύνεται αν γνωρίζουν από πριν τι πρέπει να αναζητήσουν σε ένα κείμενο, αν δηλαδή έχουν εκ των προτέρων στο μυαλό τους τις ερωτήσεις του φυλλαδίου. Επειδή οι απαντήσεις αναδύονται με προφάνεια από τα κείμενα των ιστοσελίδων, οι μαθητές νιώθουν μεγάλη ικανοποίηση που προχωρούν εύκολα μόνοι τους. Αυτό άλλωστε είναι και ο στόχος, η ενίσχυση δηλαδή της αυτοπεποίθησης των μαθητών για να ολοκληρώσουν μια τόσο σύνθετη προσπάθεια. Σε αυτή τη φάση οι μαθητές εργάζονται σε ομάδες των δύο ατόμων ανά υπολογιστή.

Δεύτερη φάση: αίθουσα διδασκαλίας (ανακεφαλαίωση, συγγραφή αφηγηματι-

1. Το κείμενο του φυλλαδίου είναι αναρτημένο στο δικτυακό τόπο του σχολείου μας: www.geitonas-school.gr

κών κειμένων, μελέτη ρόλων και χαρακτήρων, δραματοποίηση, διατύπωση ερωτημάτων για τη σκηνική διάταξη).

Από τα στοιχεία που έχουν συγκεντρώσει, οι μαθητές προχωρούν στη σύνταξη – καταγραφή ενός αφηγηματικού κειμένου που έχει στόχο να συνοψίσει το περιεχόμενο της έρευνας και στο οποίο θα στηριχθεί η δραματοποίηση. Σε αυτή τη φάση εργάζονται σε ομάδες των 3. Κάθε τμήμα συντάσσει αφηγηματικό κείμενο για μια σκηνή (οχτώ κείμενα για την ίδια σκηνή). Κατόπιν γίνεται συζήτηση στην τάξη και σύνθεση των κειμένων σε ένα κείμενο που είναι στη διάθεση όλων. Κατόπιν καταγράφουν τα πρόσωπα της κάθε σκηνής, αναγνωρίζουν τα δραματικά στοιχεία και προχωρούν στη σύνταξη των διαλόγων τμηματικά. Τρίτη φάση: επάνοδος στο εργαστήριο πληροφορικής και στη βιβλιοθήκη (ενδυματολογική και σκηνική έρευνα).

Φυσικά κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης συζητούνται και θέματα της δεύτερης και της τρίτης μια και η έρευνα έχει εκ των προτέρων στόχο τη δραματοποίηση, επομένως ένα ενδιαφέρον στοιχείο ενδυματολογικής φύσεως ή που θα διευκόλυνε τη σκηνική παρουσία (πίνακας του Τσόκου με τον όρκο των Φιλικών) εάν προκύψει, πρέπει να αξιοποιηθεί.

Αξιολόγηση

Επειδή οι στόχοι αυτής της προσέγγισης είναι πιο σύνθετοι από τους καθαρά γνωστικούς, η αξιολόγησή της δεν μπορεί να γίνει για παράδειγμα μόνο με τη μέτρηση της μετακίνησης των αντιλήψεων των μαθητών στο μάθημα της ιστορίας και το χειρισμό με άνεση ζητημάτων που συνδέονται με μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, παρά το ότι παρατηρήθηκε αισθητή διαφοροποίηση της άνεσης των μαθητών σε σχέση με τα θέματα που είχε χειριστεί η ομάδα τους. Γνωστική πρόκληση υπήρχε εξ άλλου και στη σύνταξη του αφηγηματικού κειμένου και των διαλόγων, όπου ο διδάσκων διακριτικά ανατροφοδότησε την έρευνα και με άλλα ερωτήματα. Οι μαθητές συμβουλευόταν συνεχώς το συμπληρωμένο φυλλάδιο. Το ενδιαφέρον όμως ήταν ότι ζήτησαν να επανέλθουν για επί πλέον διευκρινίσεις στους διαθέσιμους δικτυακούς τόπους και στη βιβλιογραφία. Η διατύπωση νέων ερωτημάτων και η αναζήτηση απαντήσεων για τη συγκεκριμένη σύνθεση, η συμμετοχή και το ενδιαφέρον του συνόλου σχεδόν των μαθητών στην προσπάθεια ήταν μια σημαντική ένδειξη ότι η ενσωμάτωση των ΤΠΕ και του διαδικτύου στη διδασκαλία έγινε με ευλυγισία και αποτελεσματικά. Ωστόσο τα παιδιά ενθαρρύνθηκαν να αυτοσχεδιάσουν σε αρκετές περιπτώσεις. Φαντασία και διερεύνηση τέθηκαν στην υπηρεσία της δημιουργικής προσπάθειας για την ανασύστασης μιας εποχής, και την ανάπλαση του παρελθόντος από τη σκοπιά που έχει νόημα για το μαθητή. Όταν αυτό επιτυγχάνεται, φτάνοντας στο σημείο της δημιουργίας μιας θεατρικής παράστασης, έχουν αποκτηθεί πιο σύνθετες δεξιότητες που δεν αφορούν μόνο τη χρήση των εργαλείων της έρευνας, αλλά και το ενδιαφέρον, τα κίνητρα και για μελλοντική μελέτη, και ενασχόληση με την ιστορία.

Επίσης, παρά το ότι δεν ήταν μέσα στην αρχική μας στοχοθεσία, η δραστηριότητα αυτή συνέβαλε στην ενεργό δικτύωση της σχολικής μας μονάδας με την τοπική κοινότητα και τους φορείς των Σπετσών ως καινοτόμος δράση που αναδεικνύει και αξιώνει την ελληνική και την τοπική ιστορία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Πιακουμάτου, Τ., *Μια διδακτική πρόταση ιστορίας με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή*, Σύγχρονη Εκπαίδευση, Τεύχος Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2000.
- Πιαννούλη Μ., Γκόβας, Ν., Μερκούρη, Α., (επιμ.), *Το Θέατρο στην Εκπαίδευση. Δημιουργώντας νέους ρόλους στον 21^ο αιώνα*, 5η Διεθνής Συνδιάσκεψη για το Θέατρο/Δράμα και τις Παραστατικές Τέχνες στην Εκπαίδευση και το Περιφερειακό Συνέδριο του IDEA (Διεθνής Οργανισμός για το Θέατρο στην Εκπαίδευση), Αθήνα, Μάρτιος 2006.
- Κιούσης, Γ. «*Μάθημα σε 24ωρη βάση μέσω Διαδικτύου*», Ελευθεροτυπία, 26/01/2008.
- Μπουγιακάκος, Π., Μώρου, Α., Παπαδημούλης, Χ., Φραγκή, Μ., *Θεατρική Αγωγή Ε' και Στ' Δημοτικού*, Βιβλίο Δασκάλου, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 2007.
- Ράπτη, Α, Ράπτης, Α., *Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και δράσης στο σχολείο και η συμβολή των νέων τεχνολογιών: νέα όθηση σε παλιά αιτήματα*, ΘΕΜΑΤΑ στην Εκπαίδευση, Τόμος 4, Τεύχος 2-3, Δεκέμβριος 2003.
- Σταύρου, Ι., Σκορδούλης, Κ., Χαλκιά, Κ.(2004). "Αντιλήψεις των παιδιών για την ύπαρξη εξωγήινης νοήμονος ζωής και διδασκαλία μέσω της ανάγνωσης κειμένων επιστημονικής φαντασίας". Πρακτικά 10ου Πανελληνίου Συνεδρίου Φυσικής: «Εξελίξεις, Τάσεις, Επιτεύγματα και Διδακτική της Φυσικής», Συμπόσιο: «Μορφές Επικοινωνίας στις Φυσικές Επιστήμες». Λουτράκι 2004.
- Ρεπούση, Μ., Ανδρεάδου, Χ., Πουταχίδης, Α., Τοίβας, Α., *Ιστορία Στ' Δημοτικού, Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια*, Βιβλίο Δασκάλου, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 2007.
- Bruner, J. 1960, *The Process of Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Frankenstein, M., Understanding the politics of mathematical knowledge as an integral part of becoming critically numerate, 1st Conference of the Association of Mathematical Education for South Africa (AMESA), Johannesburg, July 4-7, 1994.
- Repoussi, M., *Learning by doing History. Electronic environment and historical experiences. Local History research project in higher education*, National-Louis University, Research and Training Institute of East Aegean, National and Capodistrian University of Athens, 2nd International Conference on Technology in Teaching and Learning in Higher Education, Samos 2001, σ. 265-272.
- RECOMMENDATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 18 December 2006, on key competences for lifelong learning, (2006/962/EC).